

ШЫН

Совет Эвилелинин Коммунистг Партиязынын Тыва Область болгаш Кызыл Хоорай Комитеттеринин, Ажылчы Чоннар Депутаттарынын Область болгаш Кызыл Хоорай Советтеринин органы

1959
СЕНТЯБРЬ
27
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 193 (4421).
Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА

Бидат Улус Республиканың 10 чылы-
ның байырлалына СССР-ниң Партия-Ча-
зак төлээлеринин дугайында (1 арын).
Н. С. Хрущевтун АКШ-та чоруп турары
(1 арын).
СССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин
Даргазынын чанында парламента бөлүгүнүн
дыннады (1 арын).
Бистин чүрөктөривис Силер-биле, Никита
Сергеевич! (1 арын).
ПАРТИЯҢ АМЫДЫРАЛ: А. Дугер-
жаа. — Хөй-ниити организацияларына
партияжи ууртулганы экижидер (2 арын).
Н. Маады.— Агитатор Дүвөн-оол Чам-
зырыл (2 арын).
А. Есипов.— Чыл планын — хуусаа бе-
тинде (2 арын).
Т. Кызыл-оол.— Тараажыларын ажи-
лы, культурулут хандырлалга (2 арын).
Мал ажылын кичээлгеинин төвүчү
(3 арын).
С. Красный.— Солгукчуларын, чагы-
ларын өй-шаанда күтсидер (3 арын).

О. Саган-оол.— Торгалыгын тайгалы-
рында (3 арын).
Тайбынын хандырларынын ажи аруу
(4 арын).
Н. Порцевский.— Ай болгаш ооң кыры
(4 арын).
ГФР-де өжөн негээринин пропагандазы
(4 арын).
КУШ-КУЛЬТУРА БОЛГАШ СПОРТ
(4 арын).
Бистин шидыраачыларынын мурунда
(4 арын).

МАЛ КЫШТАГЛАДЫШКЫНЫНГА БЕЛЕТКЕЛДИ ДҮРГЕДЕДИР

Колхозтарын болгаш совхозтар-
нын мал ажылдакчыларынын өң ча-
рыскалгалыг үе—мал кыштагла-
дышкынын чокчулап келген. Об-
ластын ажил-агыйнын өң чутула-
адыры—мал ажылыга моон сон-
гааргы чедикшиинер кыштаглааш-
кынын кайы хире организациясты
белеткеп чорударында дыка ха-
маардыр.

Бо чылын областын районнары-
нын хөй нуруузу малга бөдүүн бол-
гаш шыггыг чөмөр белеткезиринин
партыян чедикшиинин күтсидер,
ам область нитизи-биле мал
чөмөр белеткезиринин планын кү-
сидиринин кырында келген. Иччал-
ла-даа нитизинин малыга быжыг
чөм сурнуу тургузуу ап турары-
биле чөмөр белеткезиринин мал кыштагладыш-
кынынга өске чутула белеткедир
кончуг оожум чорутууну, харын
чамдык районнарда болгаш ажил-
агыйларда ала-чаптаарлаашкынын
бөлүсү турарын демделгезе чотуур.

Эрткен кыштаглаашкында малды
кажаалар-биле четче хандырбанын-
нын, ажаалданы, чөмөрлеринин ба-
гай организациястынын түнүшүндө
бо чылдын эрткен 8 айларында
мун-мун баш малдардан когааран
чамдык районнар ам илдинг байдал-
тан чылаарынын хөмчөн албачин,
онун оңу каттаптарыга кирип ту-
рар. Танды район нитизинин малыга
кажаа тудар планын сентябрь 1-ге
чедир чүгө 12,5 хуу күтсидер.
Кажан дүжүт ажаап алышкынын
эжелден соонда совхозтарын-даа,
колхозтарын-даа ууртукчулары бо
дугайын бешин чутаалашса апар-
ганын. Оон түнүшүндө Танды рай-
онда он муң хире баш мал ажаа-
биле хандыртылган. Ол ышма
Улут-Дем, Сут-Хол, Бай-Тайга, Ба-
рыш-Хемчик районнарда 6-дан 10
муң баш чедир малдарын башкы
кажаазы чок турда-ла олар кажаа
тударынын планынын күтсидирин
шуут үзүрине чедирип туралыр.

Колхозтарда болгаш совхозтарда
бар мал кажааларын септээр, нитин
арыгалаар болгаш дезинфекциялар
ажылдары амга чедир-ле холга ап
чорутуулан. Илалыга малчынар
чурттаар бажынар, культура бааза-
лары, кызыл булуңнар кайда-даа
белеткезиринин. Өвүр райончуг
экижиктен уксаалыг хөй хойлуг
«Торгалыг» колхозунда кыштаг-
лаашкыныга белеткеп чорутуулаан.
Колхоз бо чылын Чита областын
колхозтарыннын үлгери-биле кыры
а: 15 кажааларын тудуп, ажил-
лаага кирип деп планнаа, а херек
кырында сентябрь 15-ке чедир чаг-
гыс-даа илдинг кажаа белеткезирин
илерзэн, оон туржук ол колхозтун
чамдык хойжуларын кайы черге
кыштаары амга чедир бидинмейн
турар. Хойжулар Комбуй-оол биле
Дадар-оол кажаа кыштагларын
шиптирледип атыр дөш баштаар
черге айттырын көдүрүп турда-даа,
амга чедир дорт харын албашар.

Бо үстүндө айткан болгаш өске-
даа районнарда, тус-тус ажил-агый-
ларда мал кыштагладышкынынга
белеткеп амгы үеде дүвүрээзинин
байдалда чоруп турар деп чутаалар
херек. СЭКП райкомнарын, рай-
куускомнарын, районнарын көдө
ажыл-агый инспекцияларынын бол-
гаш областын көдө ажил-агый эр-

Кыдат Улус Республиканың 10 чылының байырлалына СССР-ниң Партия-Чазак төлээлеринин дугайында

Кыдаттын Коммунистг партиязынын Төп
Комитетинин Даргазы Мао Цзэ-дундан, Кыдат
Улус Республиканың Даргазы Лю Шао-циден,
Улус төлээлекчилеринин Бүгү-кыдат хуралы-
нын Доктаамал Комитетинин Даргазы Чжу
Дэден болгаш Кыдат Улус Республиканың
Күрүне Чөвүлелинин Премьеры Чжоу Эн-лай-
дан келген чалаалга дүшүртү СЭКП Төп Ко-
митети, СССР-ниң Дэди Совединин Президи-
уму болгаш СССР-ниң Министрлер Чөвүлели
Кыдат Улус Республиканың 10 чылынын ба-
йырлалына СССР-ниң Партия-Чазак төлээле-
рин эштер Н. С. Хрущев—СЭКП ТК-нын Бир-
ти секретары, СССР-ниң Министрлер Чөвүле-
линин Даргазы (төлээлеринин ууртукчузу),
М. А. Суслов—СЭКП ТК-нын Президиум ке-
жигүү, СЭКП ТК-нын Секретары, А. А. Гро-
мыко—СЭКП ТК-нын кежигүү, СССР-ниң
Даштыкы херектер министри, Ж. А. Ташенев—

СЭКП ТК-нын кежигүүне кандидат, СССР-
ниң Дэди Совединин Президиумунун Дарга-
зынын оралакчызы, А. Н. Шелепин—СЭКП
ТК-нын кежигүү, СССР-ниң Министрлер Чө-
вүлелинин чанында Күрүнеиниң айыыл чок чо-
рук Комитетинин даргазы, С. В. Червоненко—
Украинаның КП ТК-зынын Секретары, Т. Н.
Николаева—ВЦСПС-тин Секретары, И. В. Ар-
хипов—СССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин
Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-би-
ле Күрүне Комитетинин Даргазынын оралак-
чызы, Ю. В. Андропов—СЭКП ТК-нын килдис
эргелекчизи составтыг кылдыр чорударын
шиптирлээр.

Төлээлер Пекинче бөгүн үнөр. Эштер Н. С.
Хрущев биле Громыко АКШ-та чоруп турары-
биле холбаштыр олар Пекинче сөзтүрүдир
үнөр. Ол үенин иштинде төлээлерин эш М. А.
Суслов баштаар.

Н. С. ХРУЩЕВТУ АКШ-ТА ЧОРУП ТУРАРЫ

ПИТТСБУРГ. (СЭТА-нын тускай
корр.). СССР-ниң Министрлер Чөвү-
лелинин Даргазы Н. С. Хрущев бол-
гаш ону үдөп чоруп кижилер сен-
табрынын 24-те «Места» компания-
нын машина туудуучу заводунга
чорган.

Прокат станнарын, дарганалга
деригледерин болгаш металлургия
үлөтпүрүне херектиг өске-даа ма-
шиналарын ол компания бугуруп ү-
дүрүп турар. Шаанда ол компания-
нын продукциянын Совет Эвилели
база ап турган.

Н. С. Хрущевтун болгаш ону үдөп
чоруп кижилерин компаниянын
оралакчы президентини Франк Места
уткуп алган. Н. С. Хрущевтун кон-
траже чалай берген, заводтун ажи-
лы ол чутаалаан. Оон соонда за-

водтун пехтерин көөрүнчө Н. С.
Хрущевтун чалаан. Механика пегинге
чымыган турган хөй ажилчынар Со-
вет чазактын баштыгы адыш ча-
сакшынына-биле болгаш: байыр
чедирген кийгилер-биле уткаан.
Н. С. Хрущев пехти кезип көрүп,
бо-ла доктаай берген, ажилчынар-
биле чутаалажып, оларын холун
тудуп чоруп турган. Ажил болгаш
амыдырал талазы-биле чедикши-
нерлиг болурун ажилчынарга ол
күзөп турган. Ажилчы Бан Джек-
ки Н. С. Хрущевка сугара белекке
берген. Н. С. Хрущев анаа четирге-
нин илереткен болгаш бөдүүн өд-
чөдө анаа тураккал жемдекти база
шакты белекке берген. Белетер-би-
ле ол солчуушкуну хөй садныг фо-
то болгаш кино корреспон-

дентилер далаш-биле тыртып ап
турганнар. Заводка чоранынын
соонда Н. С. Хрущев болгаш ону
үдөп чоруп кижилер Питтсбург хо-
райын көргөннөр.

Пенсильвания штаттын губернато-
ру Дэвид Лоуренс, Питтсбург хо-
райын чыгырга даргазы Томас
Галлахер болгаш Питтсбург универ-
ситетинин президентини Эдвард Лит-
чфилд олар СССР-ниң Министрлер
Чөвүлелинин Даргазы Н. С. Хрущев-
тун алдары дөш эртегини шайлаага
ылган. Питтсбург университетинин
улут залыга болган ол шайлаага
Питтсбургтун политиктиг болгаш
хөй-ниити ажилдакчылары, садг-
үлөтпүр бөлүктөрүнүн төлээлекчиле-
ри — шуутузу 500 хире залчылар
олурушкан.

СССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин Даргазынын чанында парламента бөлүүнүн дыңнады

Сентябрь 24-түн хунунун ийги
чартында Н. С. Хрущев болгаш
ону үдөп чоруп кижилер Питтсбург
Каттышкан Штаттарын найм-
сылазы—Вашингтонга чедип келген.

Совет чазактын баштыгын Ва-
шингтонун он-он муң чуртакчыла-
ры чылын-биле уткааннар. Бекже
совет элчин черинге Н. С. Хрущевка
алдар болдурган хулап алышкын
болган. Чылыг болгаш найыралдыг
байдалга эрткен ол хулап алыш-
кына АКШ-тың оралакчы президен-
тин Р. Никсон, Г. Лодж, Ак ба-

жынын парламента айтырылганын
талазы-биле секретары Д. Хэгerti,
сурагылгы үлөтпүрү болгаш хөй-
ниити ажилдакчызы С. Итон база
өске-даа күрүне, хөй-ниити болгаш
культура ажилдакчылары кириш-
килзэн. Оон соонда америк садг-
үлөтпүр бөлүктөрүнүн организас-
таан кежээки шайлаага болган.
Шайлаага үенинде совет-америк ха-
рылзаалар талазы-биле санал-онал
солчуушкуннары болган.

Сентябрьнын 25-те АКШ-тын кү-
рүне секретары К. Гертер СССР-ниң

Вашингтон. 1959 чылдын
сентябрь 25.

Бистин чүрөктөривис Силер-биле, Никита Сергеевич!

СССР-ниң Министрлер Чөвүлели-
нин Даргазы Н. С. Хрущевтун Аме-
риканың Каттышкан Штаттарында
чоруп турарын бистин чуртун
ажылчы чоннары улут сонугула-
биле хайгаарат турар. Чөсегде-
нишкенин бүгү-ниити болгаш бү-
рүн дүжүр дугайында совет чазак-
тың саналдарына олар бир үн-биле
байыр чедирип, тайбынын херээ-
ниң тилээрине бүтү чүдүдери
кылырынга чыгылыш чок шип-
тирлин илередип турар.

Чөсегденишкенин бүгү-ни-
ти болгаш бүрүн дүжүр дугайында
Совет чазактын саналына улус
өөредилгенин ажилдакчылары бис-
тер байыр чедирип турар бис—деп
Москва хоорайда № 19 школа-ни-
тернаттын директору Я. Ветров чу-
галаан. — Бүгү-ле чөсегтиг куш-
терни тардырынга чедир чөсег-
денишкенин дүжүрүнүн идеянын
база байыр чедирип турар бис.
Н. С. Хрущевтун болгаш АКШ-тың
президентини Эйзенхауэрин аразы-
нда ужуражышкынынын совет
кижи бүрүзү «соок дайынны» бү-
рүнү-биле ууткаарына эргекчө
чутула байдалды тургузарынга чуту-
ла чүдү кылдыр көрүп турар.

Бүгү-ле күрүнелерин чыл
бүрүдети шериг чарыгдалдары чүс
миллиард хире доллар болуп турар
дээрин Н. С. Хрущев бөдүүн чу-
гаалынга чутаалаан болгай—деп
Я. Ветров уламчылаан. Ол акша-
херектин кижилерин ууткаарынга
эвес, харын кижинин угаан-бодал
болгаш күш талазы-биле саймалы-
гына ажилгаан турар дээрине
бистин аравыстан кым күтсөөс деп?

КНО-нун Кол Ассамблеясында
Н. С. Хрущевтун чутаалынын бистин
Төрзөн чуртувуска улут чоргаарал-
биле радио дамчыштыр дынаан
мен—деп, комплексинин бригаданың
бригадир Социалистг Күш-ажыл-

дың Маадыры В. Пронин бөдүүн
калы ажилдап турар өөрү-биле чу-
галаажылгалыга чутаалаан. Про-
нинин бригаданы Ростовтун кы-
дында чаа бажылынын тулуп ту-
рар. Каттышкан Нацпарл Органи-
зациязынын индиринде бистин ча-
зактын баштыгын чөсегденишкенин
бүгү-ниити болгаш бүрүн
дүжүрүнүн программанын бүтү де-
лейге чарлаан. Никита Сергеевич
оон-биле бүтү совет улустун күзө-
лөрүн болгаш тайбынче оон чыгы-
лыш чок чүткүлүн илереткен.

Туркмен СССР-де «Ленинград»
колхозтун хөвөңчилери Никита Сер-
геевич Хрущевтун Американың
Каттышкан Штаттарында чоруп ту-
рарын база-ла он улут сонугула-
биле хайгаарат турар. Никита Сер-
геевичинин чутаалары болгаш АКШ-
тын ууртукчу ажилдакчылары-би-
ле, бөдүүн американың-биле бе-
седалары совет кижилер үзүрине илг
чүдүдүтүшкүну болдуруп турар—
деп бригадир О. Халхумедов
чутаалаан. КНО-нун Кол Ассамблея-
сында оон кайгамчыктыг чутаазы
бистин онзады-биле өөрткен. Күрү-
нел аразында харылзааларын айты-
рын чүгө тайбың эрга-биле шип-
тирлээрине Совет Эвилелинин кү-
зөдирин чутаалап тура база чөсег-
денишкенин бүрүнү-биле дүжүр-
ин саналдавышкан, Никита Сергее-
вич Хрущев бистин өң-не алыс со-
рулгажысты болгаш күзөлишти
илереткен.

Никита Сергеевич Хрущевтун
Американың Каттышкан Штаттарында
чоруп турары ургүлүлүлүшкан.
Совет чазактын баштыгына чаалай
калык болурун болгаш тайбың тала-
зы-биле өндүр улут онаалганын че-
дикшиинин-биле будуруп доозарын
совет кижилер чүрөктөрүнүн бүтү-
ле ханызында күзөп туралар.
(СЭТА).

ОБЛАСТА ДҮЖҮТ АЖААП АЛЫШКЫНЫНЫҢ, КҮРҮНГЕ ТАРАА БЕЛЕТКЕЛИНИҢ ЧОРУП ТУРАРЫ

(1959 чылдын сентябрь 25-ке чедир хуу-биле)

РАЙОННАР:	Тараа культурадарынын кезилгези			Күрүнге саткан тараа		
	Кескен тараа	Баш хонукта өдүлө	Кескенге уур бастыр-ганы	Саткан тараа	Баш хонукта өдүлө	
Сут-Хол	108,2	7,7	99,3	104,9	—	—
Чав-Хол	89,9	7,2	82,5	76,6	10,2	—
Каз-Хем	88,3	4,5	79,5	74,2	16,6	—
Танды	87,4	16,1	72,2	99,9	14,4	—
Тес-Хем	85,4	13,3	82,6	—	—	—
Барыш-Хемчик	84,5	15,4	90,1	104,3	4,0	—
Чоюн-Хемчик	83,0	9,9	85,8	111,2	7,5	—
Өвүр	79,5	1,8	88,2	—	—	—
Бин-Хем	78,2	11,6	94,6	92,9	15,8	—
Улут-Хем	74,4	9,5	87,1	78,5	11,4	—
Бай-Тайга	73,7	8,3	75,9	103,0	0,5	—
Эрзин	57,0	13,8	100,0	—	—	—
Току	56,1	29,8	—	—	—	—
Совхозтар:						
«Межегей»	105,5	4,9	100,0	79,2	1,9	—
«Кызыл партизан»	103,3	3,3	85,2	82,3	13,4	—
«Элчилер»	102,5	—	96,9	91,3	8,1	—
«Тилелге»	100,0	10,7	100,0	99,6	11,1	—
«Оюк»	100,0	10,4	89,7	82,7	—	—
«УТКА 25 чылы»	95,6	8,3	93,9	208,4	5,0	—
«Барлык»	94,5	11,0	97,3	100,3	—	—

Сентябрь 25-ке чедир областа кескен тараа 88,2 хуу, оортан бастырга-
ны 87,6 хуу, күрүнге саткан тараа 87,6 хуу болуп турар.

Совет Тываның 15 чыл оюнга белек кылдыр

«Тыва тудуг» трезиниң хоочун
лашчызы эш О. Калзан Совет Тыва-
ның 15 чыл оюнга күш-ажылчы
белектиг ужуражы дөш тудугжу-
ларын ортузунда калбарган соци-
алистг чарымта муракчы кирип
турар. Амгы үеде эш Калзан Кы-
зылдың Зооферная кудучурунда ап-
тека туудунда ажилдап, хун өртү-
де нормалын ажып күтсидип турар.
Аптеканын туудунда хоочун лаш-
чынын чүгө бөдү эвес, харын оң
өглү Григорий база муракчы
кирип турар. Совет Тываның
улавас болуп байырлалына белек
кылдыр эш Калзан даш салырынын
мергежлениге Иргит Иванов болгаш
Монгуш Арган-оолду өөредип каап,
оларнын кайызы-даа 4-кү разряд-
тың лашчызы болганнар.

Вашингтон. Н. С. Хрущевтун америк журналистер-биле парлаганын национал клубунга ужуражышкынын. Чурукта: (он талазындан) Н. С. Хрущевтун журналистерге чүве чутаалап турары болгаш оон чутаа-
зы журналистерин дыңнап турары.

Биста техникумдун студенти хана согулут. Ону түз хон-да доктаамал үндүрү турар. хана солуун четпестерин чалдыр-мес. Ол чорук ажылды темпизин-геселдиринге, оон шымарын эки-перинге улук дузалык болуп ту-деп, Мла Петровна чутуалал

Мал ажылын—кичээнгейниң төвүнче

„Искраның“ сүт-бараан фермазында

Мал эки чайлаглаан

Чөөн-Хемчик районун „Искра“ кезе ажил-агый артелинниң Арыг-Бажы, Кызыл-Хавак сүт-бараан фермаларының ажилдачылары кезе ажил-агый продуктуларының белеткелиниң талазы-биле областтың чаалал ишчилерин Кызыл сүтүг бажыг туларынга боттарының салыштырып кирип дөш улам куженишкенин ажилдап турарлар.

Саанчы боттарының бажыг туларын ишек бурузунда 1300—1800 литр сүтүг чыл дүзүзүндө саап алырын чыл эгенинде хүдзеген турган болза, ол хүдзегенин улам бегиш, 1500—2000 литр чедир дөш чарышты улам кал-барта. Сентябрь эгенинде чедир фермаларының ишектеринин бирөөн-де ортума-биле 1170 литр сүтүг берген. Ишангаш фермалар колхоз-туг сүт чылаазының чыл планы-нын 82 хуузун күөсеткен. Колхоз дүзүгү сүт белеткелиниң планын 127,7 хуу күөсеткен.

Саанчыларын чарыштыг ам үе-де Ооржак Шамак шылап турган. Ол Арыг-Бажы фермазында ажил-дап, бодунда бажыг туларын 10 ишектеринин бирөөн-де 1820 литр сүтүг саткан. Ол-ла фермада саанчы Ооржак Семилба үетүнде экиден кал-ла бажыг туларын, ишек бурузунда 1780 литр сүтүг саткан. Кызыл-Хавак фермазының саанчыларында Монгуш Бичин-Уруг чарыш-тын мурунку одуруунда чоруп, бир ишектерин 1500 литр чыгыс сүт-

тү саткан. Инда анык саанчы Куулар Татьяна фермазының ажилда-чылары мактап турар. Куулар бол-за дүзүгүндө төрөн 10 ишектерин хайлактап саап өрөткен. Сес айлар дүзүгүндө саанчы ишек бурузунда 900 амыг литр сүтүг алган. Ол ишкан ишек бурузунда 800—1300 литр сүт саткан О. Саар, Сер-жинмаа, Мартый, Борбак болгаш оон-ла эскелерин адап болур.

Чайг үеде ишектерин сүрүп оларларын кадарчылар Дембирел, Доржу, Седен-Сот олар багай эвес организастаан. Ам үеде кайы-да фермазының ишектерин кукуруза бол-гаш тараа аныгында оларларын, элекке-биле кеңерип турар. Оон уламы-биле ишектерин сүтүгү улам бедзген.

Малды тодуг болгаш чыгыс кыш-тагалакшы-биле хандыраарыг фермалар ажилдачылары бааза ишекпейлиг кирип турар. 3300 тонна сикосту белеткелине олар киришкен. Арыг-Бажы фермазы-де деңизеринде 1200 тонна кукуруза сикосту салдыган. Ол фермазын ажилдачылары могар өттү 5 са-раат кылдыр тургускан болгаш 10 сараат сикосту кыштаанын чыгыс-та сөөртүп алган. Кызыл-Хавак фермазының ажилдачылары кес-тинген мотарын деңизеринче сөөрт-түп турар. Фермаларының кажаала-рын септөөри, чугайлары ам аге-лээн.

М. СЕВЕН.

Тес-Хем районун Ленна аттыг колхозунун 6640 амыг маллары Шуурмактын сөрлүн чайлагларына эки оларлап чайлаан. Ол малдарын аразында 13 кодан кой, 7 кодан ишек болгаш 1 кодан теге бар.

Хойжулар Сырат, Чагар-оол, Дой-нур оларын кадарган хойлары эн-не семис, күштүг болуула болгаш анык-буру аарыгыларга таварышпаан. Хойжу бүртүл-ле чайлагларга үш чүс амыг хураанын агар дүшүгү кирип, колхозтуга дүжааган.

Алдан дөрт харлыг коммунист Көпел ирей 1957 чылда 19 беш тевелерин кадарган-биле хүдзеген алган, оон чаш тегин чидирг чокка ажаап ап келген, ишангаш артка чыгын 32 беш тевени эки чайла-лап семирткен.

Мал эчтин эш Бажы-оол Шуур-мактын чайлагларын үрүлчү эр-гип, малчынар-биле харылааны быгылап, малды анык-буру аарыгылар-биле эки деңизерин кел-ген, аарыгыларга үдүр 2100 хура-анын, 250 бажыны ол тарып эки-нээн.

Малчынар мал чөмөрүнүн белеткелине бааза ишекпейлиг кириш-кен. Олар ам Тестин Хура-Дугай чедир 80—90 километр ырак чер-леринде күзетерге малды чөөртү оларларын-биле көжүрүп ту-рар. Каларган малчыны болгаш ча-раш-чагай чайлаанын, Төрөн чу-рун дугайында оларын ыраакыг чоруп турарын кижиге болгаш чок-ла-лып болур.

К. ЧОРБАА.

Хойнун уксааы экижип турар

Хой ажилының оругалымын куду-диринге оон уксааыг шынарын экижидери шиптирлиг ужу-дуз-ла болурун барымдаалаан, Тес-Хем районун „Чолураа“ кезе ажил-агый артелин бо амыкче улуг кичээнгейни салып турар. 1958 чылда колхозун ишти хойнун 45 хуу-нарын дүктүг уксаа-биле экижит-тинген хайнактар турган болза, бо чылын боту түртүгүн хураган-нарын 90 хууу азы 5640 баш ху-рагавнар хайнактар болгаш-биле хайнак хойлар ишти хойнун 70 хууу апарган. Бо чылын тус че-рин хойларын эки-ле дөңдөндөн 2 кг дүктүг алган болза, хайнак бо-рузунда 3-тен 6 кг чедир дүктүг алган. Ишангаш колхоз бо чылын 30,4 тонна дүк алып планын чүг-ле чаксы кыргыла-биле 34 тонна кыл-дыр күөсеткен. Деңиз талазы-биле алырга бааза ылгадыг. Чүс дүк,

тус черин эки дөре дөш хойнун дүктүг деңизин 60 кг турда, хайнак хойнун—70—80 кг чедир. Хойну эш Бажы ишти салгалдыг төрүр хайнак хой бурузунда ортума-биле 5 кг, чамдык хойлардан 6,5 кг дүк-түг алган.

Бо чылын колхоз хой тарып бо-задыр ийи пунтуларын дерип тур-гускан. Плана көргүдөн 6300 хой-дан баштайы 10 хонута 2000 амыг хойну нарын дүктүг кошкар-ларын үрүш-биле тараан. Ук амыкче октябрь 1-ден бөр дөзөр.

Колхозта хойну уксааы экижип, продуктулуу беш турда-да, оон кыштагалакшыныкы болгаш анык-буру аарыгыларга үдүр деңизерге колхозтуг баштар чери, зооветери-нария ажилдачылары болгаш мал фермаларының эргелекчелери салып салбайн келгени деңизерге чөгүр. Эрткен чылын улуг хойларга ка-жааларын белетке-даа, чаш малга чыгыс кажаалар чедир белетке-даа ишангашында чамдык хойжу-лар оок өглерге хураган хүдзеген амыг ужурга таварышпаан. Оон уламында чаш хурагавнарын хорам-сазы улуг болган.

Бо чылын ол байдалды катап-таас херек. Улуг, биче малдарга чы-дыг кажааларын белеткөөр, ситен-ли, дүштү, концентраттыг чөмөрүн каш айларын иштиде чөмөр кыл-дыр кыштагларга чедир ишангаш ок-табрында баштайгы чарыгында кү-сөдип алырын хөмчөөн алыр.

Баш дескери, аспаптар болгаш эске-даа аарыглар колхозтуг малын-ла бар. Ишангаш турда-ла колхозта ветеринария ажилдачылары олар-ларда малчынарга боттуг дуза че-дир камаан чок, харын чамдык өл-гөн малдарын актымын безин четче тургузуп шыдаагарт. Мал амыкче колхозка мал өнөткөзүшүн пунтузун тургузар болгаш тускай эргеминдерин амыкча харыска-ла-лаш бештип, олардан бөгөлдөн-дүмүр алыртыгын артыг баш-таар чери соңгааратпас өй келген.

Ч. ДАНЫБАА.

кой фермазының эргелекчиси.

КОЛХОЗЧУ ЧЫЛГЫЧЫ

Өвүр районун анык малчы-нарын хураалыг анык чыгыс Кыске Тюлюш Санааева ба-за келген. Оон оонун экин Тюлюш Санааевич улуг чыгысчы, ол богу дузалакчы чыгысчы. Ол өг-бүдө „Торгалыг“ кезе ажил-агый ар-телинни бот колдан чыгысчы Төр-гунуш, Оргу-Шөлүзү, Көк-Сайырын оларларын каш чы-дын иштиде маллап келген.

Тюлюш Күсченин чыгысчы турда эрестин, эр улустан туудак болгаш, харын эмдик мал өөредип муунарына өскө чыгысчыларын ажил турарын мактап чугаалар-ын Торгалыгын чонуктап амы-лаан, ол дугайы хураалын чы-сарында соңугарай айтырдымы.

— Басты чыгысчы анык малдарын боттарында өскө кым өөредип бөр боор. Чөгүм кезе малды чажыктыр мууна-рыммы санааан мен. Эрткен чыл-да бөр безин элөө хой малды муунашка өрөткен мен—дээш, чыгысчыны онча-менде окуп ту-рарын, районун анык малчы-нарын хураалыг келгенин өв-үр чугаалады.

Шынап-ла, чыгысчы Кыске чы-лын экинде-да, кыштын соңугу-да-да чыгысчы хүдзегенин кыл-дан-даа туудак чок күөсетип чы-гысчы болууну элөөнде дүне, хүдүс каларып, хаавыр турар. 1958 чылда ол чыгысчы өг-бүдө 60 амыг кудуну доруктурган.

Т. Күске.

Торгалыгнын тайгаларында

Өвүрүн „Торгалыг“ колхозунуң суурунче бар чораван бис. Ишангаш-ча чедер чыгач келгенинде, суур кыдында кара өг көстүп келди. Аааа кере бөзүнчеге улагы берген кадай киши биче чугаалып, хүдүг-көлдүн-биле хүдзеген алган, шыын кулуп, аарыктын салын олур, амы-дыг чедир чүгө өгдө чуртап олур-арын, аааа арай-ла таварыштын турарын чугаалаан: „Болхоз ту-дугаа ажилдап турар огулм егел алган, оларын бажында олуртуп калып, бодун шынап түрөп олур-иш бо-дур ийи. Өгө чуртап ала-бис бөп тур мен. Ам бешин дү-сөөгү чонук аларган-дыр, кышын болза мырмал өлгөй аан, кижиге кайып шылар.“

Арат кадай ам колхозчу аларган. Өгө чуртап алабис болган. Мурунда өг оон кичиргичке чагла чорач болган өгө түрөй берим суг деп чугаалаас турган. Ам ову түрө-делдин, сооктуң ужуру кылдыр кө-лөп өрар. Кадай ол бүгүн колхозчу чугаалаан билеп, ам бажында өскө черге чуртап алабис болганым, чүгө мал чыгыс, чырык кулчу-луг чуртагала барын көрүп, ол дөш ажилдап, тулуп турарын чугаалап өрар. Ону „Торгалыг“ колхозтуң төп суурунда көрүп болур.

Суурга кезе чөдө бердирис. Хүн аажы бар чыгач. Чоа, Төзүнниң бөдк дугайынын артыгче чыгыс бар чыгач хуунуң хөдөөлери арыг кыдында ойкак долу бажынар соңгаларынын шыларынче дөш, ти-ди-биле чайнылап турган. Ол чайнылаанын шыларын, аааа, эл-пегелен, Кулутара бажынынын көп турар. Чүгө дөзөгө, ол дөзөгө болгаш улуг бажынар суурун ор-

тузунда хавак кырын дургаар бедик черде турар. Торгалыг суур амыг шыраак колхозтарын бирөөнүн төвү богу берген. Инда аш-чөмөк болгаш үлөшүр баранарынын са-дыгарында эгелеш, столваа, аалчылар бажыны, чунар бажынар, кой-хой чуртагала бажынарын дөш чаа туудар-ла хей. Ол бүгү колхоз-чуларын, ишангаш туудугуларын кымык ажилдачынын түккөш. Бо чылын-биле сураалыг кижилер хей. Чөмөр ийи чыдыг дүзүгүндө бажы-ла, туудугулап келген Дон-ка Май-оол, Донгак Мадырбай, Чажынын болгаш эске-даа хой-хой туудугуларын ажилдачыны колхоз-чулар көрүп, билп турар. Он беш чыл мурунда бир садыг бажыны, оон скламы, садыгынын чуртаар чангыс өрөк казанаа турган булун-да чонуну өөредилгенин, кадык-шылаанын, чуртагалыг болгаш кулутура негелденин хандыраар-биле холбошкан бүгү албан чөдөрлөп, чуртаар бажынарын, бажыг бү-рүдүгө радиолуг, салгылаанын суурун тургузуп алган. Инда чур-тап, ажилдап турар колхозчулар суурун богаанчылар, оун чаш мот-тар-биле каастар ажилын кайын суурадыр чүгө дөш—бо терекке ба-за-ла эки элөр болулар-ла ий-наан.

Суурун кулмчуларын өрү, кул-шөкөлүн оолдар, кыстар амыкча-рын чүктөп, тулуп алган арык-чып турар. Ишектер коданарынче элп, далаш чок, таваар чоруп турган. Ол үеде сууру кул калган шыгач алы-мунган кыс са бастырып олур. Ка-ра-хүрөп төнү келип алган, ээни-лерин хере теп чорутуу, эерде ша-ла ийлендир олуртканын, оон улуг-

улуг, шөваа карактары, бажының жаас кара дүктөрүн келгелге өрөш, чүшүкүзүндө дөңбөйгөй багал ал-ганы—кыстың эрестин, оон болун силп ап билгирин херечилп турар. Ишангаш оолдар олче көргөш, аразында чугаалааным, оон ажилыг ишекпейлиг мактай бердирер. „Колхозту берге аныктырын бир-өөр болду ийи. Аааа-ла берге дөзөгө чандыр билдире берип болур. Колхоз буудурузунга ажилдачы-га-даа, кой-иштинин ажилында-даа ишекпейлиг кижилеринин бир-өөр болду. Фермада кадарчыларын үрүчтүгү уруг, Кыскалдын кезе ажил-агый техникумунга өөредип, дүзүгүла станцияныгга түр күрө ба-за өрткен. Хой тарып боозадыр амы-дыг эки билер, комсомол органи-зациянын секретарынын ораакчы-гы болгай.“

Мындыг мактагыг сөстөр бооп турар аразында, деңги кыс ырак эвес херим асыгга көп дүжө ха-лааш, аалын берин иштинче кирип багал кашаа эерин сойгач, бажыг-че кире берди.

Бис бааза-ла инаар угаптымыс. Аааа барып, колхозчу амыкчарын бирөөн-биле тавыштымыс. Чылааты туртут, мурунда колхозтуң чола-чыны чораван, ам хойжуу аларган Монгуш Бажы-оолдун уруу Матлаа ол болду. Боду анык, шыраак уруг бистин холдарыныг казыра-ды туткап, олурар деп чалады. Шөверин өрөдө олурткан чугаа-лажып өр бис. Болуңку болгаш ажилынын дугайын чугаалаарынын ызыккап олур-ла, ол-бо айты-рып салып турган уругун, оон чамдык өрүчүн ажилдап турарын Матлааны дамчыштыр мынчалар бил-дилис.

„Торгалыг“ колхозтуң малының хей кезин хой болуп турар. Сөөгү

чылдарда оон баш саанын өстүрер, уксааын экижидер дугайында ажилдачыны колхозта чорудуп турар. Кадарчыларын аразында чыгач-нарын дүктүг хойлар өстүрер талазы-биле амык чоруп турар. Ишангаш хойлар өвүрүн хураанын, да-ларынга тааржыр, оон хаттыг, оок кышын тоова, аааа торубас чүгө-лөр. Чүгө дөзөгө оларын дүктөрү чыгач-нарын, үзүн. Амык ужу-мыды хойлар хей дүк берип, кол-хозтуң оругалымын көүдүлүр. Олар улуг оругалымын берип эгелеш. Бо талазы-биле аларларын болган Мон-гуш Көмбү-оол бир ирген 5 кг 270 грамм дүктүг кыргып ап турар.

Оон адыч чүгө колхозта эвес, харын районда болгаш областа алап турар. Бо чыккыт кадарчыларын саны хей. Оларын аразында Торгалыг-ла Тулун Көндөни, Чолаа Донгак Сембирини, Дөргүнү Чылаа-Хем-де Тулун Чычтай-оолу, Калыг ба-жыла Тумат Айыны, зоотехник Лайлааны, мал эчтин Очу-оолу адап болур. Мырмал анык болгаш боттарынын билги мал ажилына бөр деп бозааш, колхозта эрес со-рук-биле ажилдап турар Донгак Сар-оолга, шеригден халажып кел-геш, хойда ажилда берген Кертис-оолга, Буулар Сандыка болгаш эс-ке-даа хойжуларга, өмчөлөгө, тус-кай эртемниглерге колхозчулар өөрүп турар. Оларга, оларын кы-лым турар ажилында бүгү колхоз чоргаарына, мактап турар.

Малдын, ишангаш хойну баш саанын көүдүлүр, өт, дүк талазы-биле шынарын бедилер дугайында Торгалыгнын малчынары, тускай эртемниглер чөгүр хөмчөлөрин ап турарлар. Оларга дүзүгүла станция-зында болгаш областың, районун кезе ажил-агый черлеринде баа-

Өвүр районун „Коммунизмче өрүк“ кезе ажил-агый артелин-де хой тарып боозадыр амыг ту-лук чоруп турар. Инда 3 пунт ажилдап турар. Комсомол ортап-запчынының секретары эш С. Шойдактын эргелекчелер ту-рары Арыг-Бажы пунтузга ажил-да эки организастаан. Инда хүн бүгү 100 амыг хойну тарып ту-рар. Санитаркалар М. Төрү, Д. Тембирел олар боттарының хү-лөөлөгөлерин чедикшигенин күт-сөдип турарлар.

Чурукта: С. Шойдак биле Д. Тембирелдин хойларын тарып боозадырыга белеткенип турары.

Фото Г. Сироткинни.

СОҢГУКЧУЛААРНЫҢ ЧАГЫГЛАРЫН ӨЙ-ШААНДА КҮҮСЕДИР

Социалисттик курувунуң хөтжү-дөсиге амыг кол улаанышкыны бо-ла, демократияны бүгү хөмчөлөр-биле хөтжүдери, ажил-агый болгаш кулутура тургузушкунуң улуг-тулазында, кой-иштинин хөдөөн баштарында бүгү хаматчыларын кириштерери болур деп партияның XII съездинин төнтүгүг шиптир-леринде тодаргай айткан.

Бүртүгүн башкарыгыга массаның ишекпейлиг киришкени хей анык хөмчөлөгө илергелеттинип турар, оон бирөөн соңгукчуларын чыгы-ларын болур. Эрткен чер-чер Советтеринин соңгукчуларын үзүшү Чөөн-Хемчиктин амык чонгар район Советинге, оон куускомун-га болгаш кезе Советтерге хой ча-гыгларын берген.

Соңгукчуларын чыгыгларын боду-нун утка-шынарын талазы-биле депутаттарын, район Советини, оон куускомунуң ажил-агый болгаш кулутураын хаматчыларын ады-ларын улугтуг талазы-биле амык-чу-рулузун барык хараа туудуп ту-рар. Моон ужурунда соңгукчуларын чыгыгларын күөсөдир чорук чонун соңгукчуларын калчар-даа аажок чугаа хүдзегени болур.

Хүдүлүг болгаш харыскалган ол хүдзегени амыкчарга ботта-дан сорулга-биле соңгукчуларын чыгыгларын чыгыс түнөш, оон күөсөдир хөмчөлөгө дугайында айтыртын район Советинде болгаш кезе Советтерин чыгыс сессия-рында чугаалааш, тодаргай шип-тирлери үндүрүп турар. Ол тала-зы-биле чамдык чиктерин көрү-түп болур.

Чадана хоорайын болгаш кезе суураарын чуртагала шөдери, кулутура амыкчардын туудуларын калбартынын талазы-биле чыгы-ларын күөсөдиринче райкууском, хоорай болгаш кезе Советтер элөөн хөмчөлөгө алылаан. Бо чылын колхозтарга 150 чуртагала бажы-нарын турар көргүдөн, оон иштин-де 131 бажынарын доозуп амы-дыг кириген, ам 65 бажынарын кылып турар.

Колхозтарга чуртагала бажына-рын колхозунда мал оларларды кыш-тагларга болгаш хову турааларга туудура негетинип турар. Ол сору-лга-биле ам малчынарга 65 бажы-ны туткан. Чуртагала бажынарын туудурын планын „Коммунизмче өрүк“ колхоз 126 хуу, „Искра“ 120 хуу, „Кымыл тараачын“ 105 хуу күөсеткен. Ишангаш „Ком-мунизмче өрүк“ колхоз чаа улуг

дузалажып, Тываның кара-кара баш-тыртыг ач хойларын өстүрүшүгө са-гын салып турарын, бо талазы-биле ветеринар эртемниглерин калдыкы И. Кымыл-оол элөөн ажилдачы кыгылын колхозчулар сөтканы са-нын чугаалааш турарлар.

Шынап-ла „Торгалыг“ колхозтуң мал болгаш туудуг ажилында че-дикшигенир долу. Ол бүгү колхоз-чуларын боттарында-да, эртен, борган кижилерге-да көстүп, ка-раттарын өртүп, чоргааларын хай-ныктырын кээр. Чедикшигенир өрбүшөөн, колхозтуң мал ажилы-нда четтестерин барын (бис мааза ажил-агыйнын өске адыраарында чедикшигенир-да, четтестери-даа чугаалааш турар бис) бааза-де дыңаап бис. Оларын дугайын анык малчын Матлаа-даа, ашак аларган Сагчы-даа, каларын Дад-оол-даа, мал эчтин Назовни-даа чугаалап турар. Ол четтестери анык малчынарын районга бо-лаа слет хураалын киришчилер-даа илердеп турган. Ол четтестер-нин ужуру болгаш долчуу мындыг бооп турар.

Малдын, ишангаш хойну баш са-нын, шынарын экижип турар чорук-ту мал ажилынын талазы-биле кы-дыр ажилды долчуу-биле кылып турар бис кылдыр колхозтуң баш-таар чери билп турар. Оскөз чуга-алаарга мал ажилын толга чедир алып турар. Бо боттарын ба-дыттал чыгыс бааза көргүдөн болур. Хойларын үрүшү кошкарлар-биле

интернатты ажилалга бааза кириген. Бо чылын коммунал ажил-агый болгаш эске-даа организациаларын шиптуу-биле 42 аал ишти чуртаар 19 бажынарын элөөн бажынар ажилалга кириген. Ишангаш болза-да, ол черлерин кылып турары чур-тагала бажынарын хей кезин ша-лаа туттуган. Оон хараазы-биле чур-тагала шөдүн ажилалга кирири чүгө 26 хуу күөсеттинген азы ол талазы-биле күрүдөн бердиген ажилын чүгө 62 хууу ажилла-тыгган. Ишангаш ишангаш Чадана хоорайда чуртагала шөдү чедикшип турар. Чыдың төнтүгүг чедир чуртагала туудуларын планын күөсөдир дөш улуг күженишкенин кылып негетинип турар.

Хоорайын болгаш кезе суу-ларын чаагайжылдыган, ишангаш чыгысчарын экижидер дугайында соңгукчулар боттарынын чыгы-ларын улуг күженишкени салгы-рар. Ол талазы-биле бааза чамдык ажи-даг кылдыган. Бо чылын колхозчу-ларын 275 бажынарын кыш-та-лаан, 175 бажынарын кыш-та-лаан кылган. Чадана хоорайга бо-лаа кезе суураарга 5000 амыг по-гон метр хөмөр болгаш 7000 амыг погон метр иш кажаалар кылдыган, 18000 амыг иш та-рыттыган болгаш кудумчуларда ыш сугарылаанын 13,2 км суг-гач буталары кастыгган. Чаагайжы-дыг болгаш богаанчыдыг талазы-биле Чыраа-Бажы, Чадана болгаш Хөндөгөй кезе Советтер ишекпей-лиг ажилдап турар.

Соңгукчуларын чыгыгын боугар хоорай болгаш кезе суураарын чуртагачыларын кулутурут не-гелдерин хандыраарыне улаанган чамдык хөмчөлөгө чоруккан. Арыгашыр 300 амыг черлерин кы-дан, Сталин аттыг колхозта чаа клубту туудуп ажилалга кириген, „Хөмүр-Даг“ колхозта клубтуг ту-дуу доозуп турар. Чадана хоорай-да кинотеатрын ажиллаан. Колхоз-тарда 4 чунар бажынар, 1 пеклар немей туттуган, „Искра“, „Октябрь 30 чымы“ колхозтарда парикмахер-скалар, районун 7 колхозтарында кой-иштинин чөмөлөгө черлери ажилдап турар, а чамдык колхоз-тарда гостиницалар бааза ажилтын-гылаан.

Соңгукчуларын чыгыгларын күө-сөдир талазы-биле чамдык кылмын-ган ажилдардан аныгга Советтерин, Чөөн-Хемчик райкуускомун да-раам.

С. КРАСНЫЙ,

Чөөн-Хемчик райкуускомун да-раам.

хайнакташтырып, оларын шына-рын сайырадыр ажил чоруп турар. Ишангаш болза бо ажил чорукчу-шылдаан. Оон ужу чамдык кодан хойларын аразында чангыс уксаа-лыг үрелг кошкарлардан аныгга анык-агы уксааларын хей ко-нарлар долчуу турар чоруктар бар. Бо чорук чыгысчарын дүктүг хой-ларын өстүрүшүгө шыгыс болу де-лал болур дөзөг билдирт.

Малдын төрүр үеинде немесе чөмөр-биле хандыра амыг сула чоруп турар. Чыл бүрүдө Ак-Тал, Сарыг-Сиген деп черлерден кой-хой ситенин кезип тургач, чамдык и-лөөстөрүн кылып ап турза-даа, олар ажилалтыныс, ирип, үрелг каан турар сзы тевелер чил каан турар. Эри сарааттар кырынга чаа—сиген кезип келган, оун алап санааш—сиген планын күөсеттинс—деп са-лап турар болгаш оон-биле колхоз-туг баштаар чери бөдүн боду ме-ден турары эдентиг. Ол чорук си-гич дөмө-де ажилалтылар өвс дө-лөдөн үнүп турар. Оон-даа дова чүе—мал азыраалыг үндүргөн бис дээр, колхозтуң өске чамдык чыгы-гачыларын тевелерге чиртип каапкан сителеринге кириштер үндүр би-жил турары болур.

Малга чаа кыштаглар тулар дугайында сула сактын салдынып ту-рар болгаш хоочун кыштаг

КУШ-КУЛЬТУРА БОЛГАШ СПОРТ

„Европанын кубогу“ дээш

Сентябрың 24-те Совет Эвилелин буг бөмбүүнү талзы-биле чыныды командазы Будапештиге ужулду чоруккан. Алаа «Европанын кубогу» дээш, СССР-ниң болгаш Венгриянын командаларының ийги ужуражышкыны болур. Ол ийи команданың «Европанын кубогу» дээш бирги ойнаашкыны Москвага болган болгаш 3:1 сан-биле бистин бут бөмбүктүлериңизин тиктеген-биле доозулганы билдингир болгай.

Кубок дээш демиселде 17 командалар кирип турар. Оларның чамдыктары элден каш ойнагылап калган. Бир эвес СССР-ниң чыныды командазы Будапештиге бо ойнаашкыны удул алыр азы хайым кылдыр ойнаар азы чамгыс сан ыгалдыг кылдыр уттуруштар-даа болза, оң сойда Испаниянын командалы-биле ойнаар апзар. А бир эвес венгрия бо ойнаашкыны ийи сан ажал кылдыр удул аптар болза, оң сойда СССР-ниң болгаш Венгриянын командалары база катан немелде ойнаар апзар болгаш ынчаарда тиклекти тодарар.

Сентябрың 27-де Москвага СССР-ниң болгаш Венгриянын чыныды ийи дутааргы командалары ойнаарлар.

(СЭТА).

Хол мячининг талазы-биле маргылдаа

КНЕВ. (СЭТА). Сентябрың 24-те Киевтин «Динамо» стадионунга гандбол (хол мячинг) талазы-биле Совет Эвилелинге бирги чер дээш маргылдаалар эгелзэн. Эр, херожен 12 командалар ында кирип турар, ол командалар Бакуга, Каунаска болгаш Донда-Ростовка болгулаан зоналар маргылдаанын тиклектилер болганылар.

Баштай-ла Риганын болгаш Свердловскин гандболистери ойнаан. Латвияны спортчулары ате-синден тура-ла дымзыг ойнааш, 7:2 сан-биле удул алганылар. Каунастың уттурукчулар.

Бистин шыдыраачыларывыс мурнунда

Оңу салыгның соонда

8-хи салышкыга төп ужуражышкыны Таль-Смисловтуң салымы болган. 26-гы көшке Смыслов уттурукчу.

Фишер-Керестин салышкыны 31-ги көшке Керестин тиктеген болуп доозулган.

Ийи салышкыны доозулбайн барган: Петросян-Олафссон болгаш Глигорич-Бенко.

Тоску салышкыга Глигорич биле Тальдың салгыны аахк дүрген доозулган. Испан салышкыга Глигорич элден дээр турушту чедип алган. Иччала-даа малайзалдыг камгала-биле Таль денжеки берген болгаш хайым деп сандалаарга, Глигорич оңу хүлзэн алган. Петросян-Фишерин салышкыныга америк гротмейстер Фишер 32-ги көшке уттурукчу. Керес биле Смысловтуң салышкыны ол хүн доозулбаан. Бенко-Олафссон база сонгаарлатымган.

Оңу салышкыга Фишер биле Бенко баштай доосканылар. 27-ги көшке Бенко уттурукчу.

Бо салышкыга совет гротмейстер Таль биле Керестин салышкыны эң-не чидип болган. 41-ги көшке Таль уттурукчу.

Өске ийи совет гротмейстерлер-Смыслов биле Петросянның салышкыны элден маажым болган болзажок, олар кайызы-даа шыгымын кылдырып калган. Ол салышкыны 28-хи көшке хайым болуп доозулган. Олафссон-Глигорич база сонгаарлатымган.

Обласка агаар-бойдустан байдалы

Кызылдың агаар-бойдустан байдалы шынчылээр станцияныкы мезелерин бузугар алдыга, обласка бүгүн бу-дугаа алган, азын каап турар, чаашкын чок хүн болур. Хат кошкан, чоору ойт апзар. Агаарның температуразы: обласка —13—18, а Кызылга —14—16 градус чыгыт.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

ТАЙБЫННЫ ХАНДЫРАРЫНЫН АЖЫК ОРУУ

Быжыг тайбынны хандыраар

ТИРАНА. (СЭТА). КНО-нун Бол Ассамблеяның 14-кү сессиязында Н. С. Хрущевтуң чугаазын болгаш Совет чазактын чепселенишкенини ийити болгаш долгуз-биле дүжүр дутайында декларацияны тайылбыр-лавышкан. Н. С. Хрущев бодунуң төгүлүт чугаазына амгы үениң кол айтырыгларын шийтирилээринки тодаргай болгаш ылаптыг оруун ай-ыткан деп «Пуна» солун «Быжыг тайбынны хандыраар» деп чүгүтүге демделзэн. Чепселенишкенини ийити болгаш долгуз-биле дүжүр дутайында Совет чазактын чаз саналдары улулар аразына быжыг тайбынны камгалаарынче болгаш быжыгларынче уламган деп, ол солун уламчылаан. Ол саналды бот-тандыраар дээр-ле күрүлээр аразының харылааларын чаз үе-чаз-же шийтирилер болур ужурут.

Бүгү улуларын аразына быжыг тайбынны болгаш найыралды чедип алдырыңче уланган боттут болгаш шыныг совет саналдарын албаны улус сепкилин ханзын-дан байыр чедирип турар деп солун түңнелинде билип турар.

Бүгү чурттарның ажылчы чоннары деткиир

БЕРЛИН. (СЭТА). Профессорлериңиз Бүгү-делегей федерацияның чингине секретары Луи Сайян АДН агентиленин корреспондентилери-биле чугаалажып турган. Н. С. Хрущевтуң КНО-га киригени чепселенишкенини дүжүр дутайында совет саналдар оңа чугула ужуру-дузалыг дээрин демделзэн.

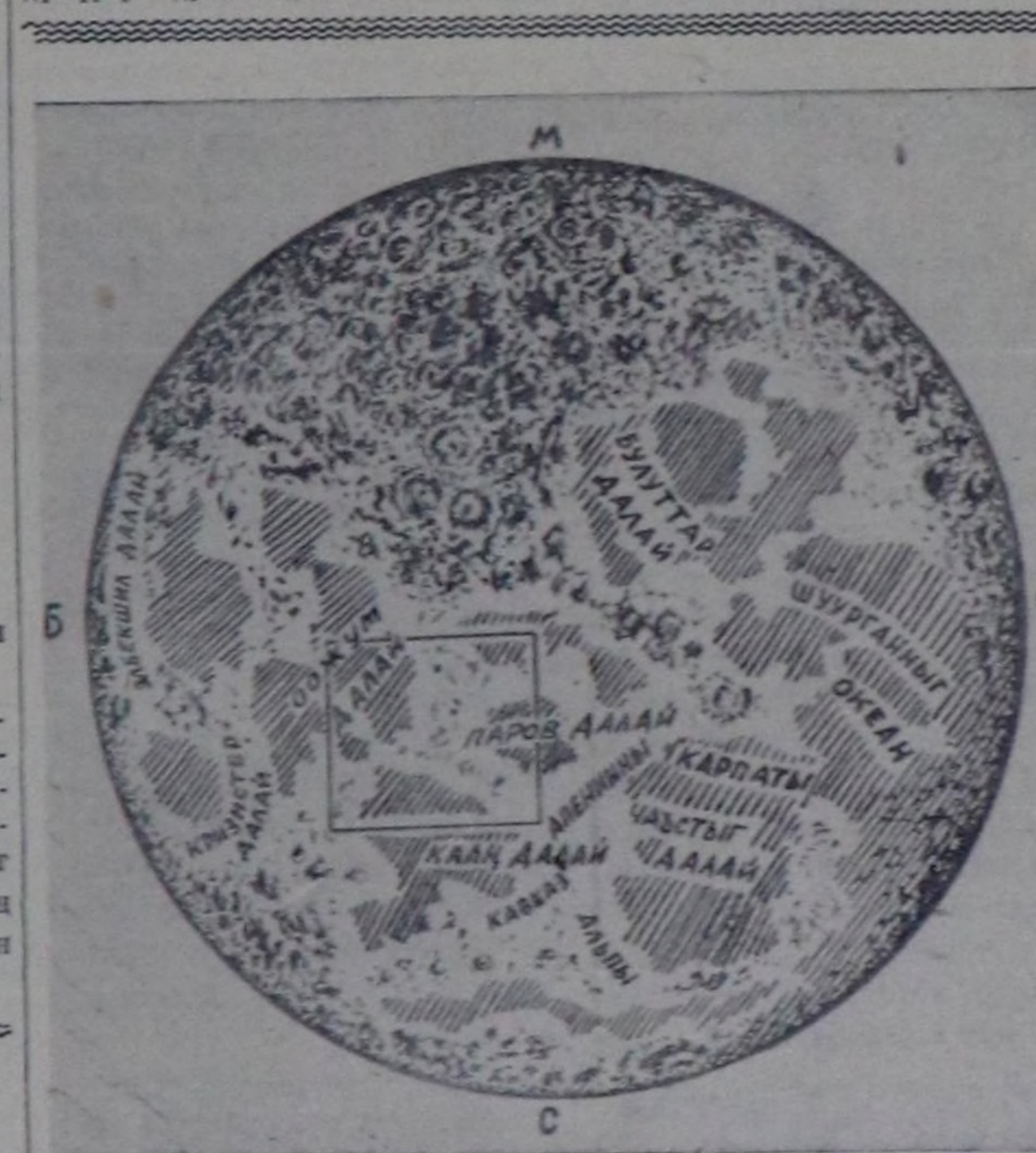
Бүгү дүптүрден кээп турар мезелерин алгаш көөрге, бүгү делегейниң ажылчынары болгаш професси-налери чепселенишкенини дүжүр дутайында совет саналдарын бек-дик үнелер турар деп Луи Сайян айткан. Чепселенишкенини бүгү-нини дүжүр дутайында долгуз-биле делегейниң бүгү чурттарның ажылчы чоннары деткиир-даа.

Чепселенишкенини политиказын ахма талазы-биле чүктешкини ажылчы чонга аар дөңгү дээрин меделелинге ол оон ыңай айткан. Мынчангаш ажылчыны аңгы болза, улулар аразына тайбынны быжыг-лаарының орунда бергелерин уут-каарына дузалаар, совет планын боттандыраарына кирип.

Ам кайда-ла дайынның ода бар туруп турар болдур, оңу чугаала-жымышкынарың аргазы-биле өжүр-херек деп чингине секретарь демделзэн.

СССР-ниң саналдарын чугулага көөр

ДЕ-МОЙН. (СЭТА). Американын билингир политиктиг ахмакчызы Эдлай Стивенсон Н. С. Хрущев-биле ужуражып дээш, Р. Гарстың фарма-зияны чедип келген, паралага тө-лөөлекчилеринге меделел кылган, анаа ол болза, чепселенишкенини дүжүр дутайында совет саналды чугулазы-биле көөр херек дээрин демделзэн. Совет-америк харыла-ларын экижидеринче уланган бүгү-үнү орадыжышкынарга Эдлай Стивенсон байыр чедирип турган. Ийи чурттарның чазак баштыңыры хейи биле-ле ужуражып турар бол-за эки деп ол меделзэн.

анза каракка көстүр «далайлар» — карактыг орту шөлдер, дээрбектелчек дагалар — кратерлер, тигилин чар-ылган онгарлар, чырык херелдер бар.

Айның «далайларында» дамды-даа суг чок. Ол болза дески шөл-дүт улуз чавызааштар болур. Амгы үениң телескоптары-биле Айда 50 метр хире хемчээлгит чүгүлери көрүп болур. Айның бисте көрүнген талазының 20 хуузу «далайлар» эжелер турар. Чижээлээрге, Чаш-кынар «далайының» шөлү 174.000 дөрбөлчин километр ийикпе, азы Арал далайың үш катап узуг.

Дээрбектелчек дагалар — кратер-леринг дамын талазы чоору бей-дээр болгаш 7 градус чедир ийи-ленчек, а ийити талаалары элден ка-дыр, 25 градус чедир ийиленчек. Кратерлеринг дүвү чоок-камы чыдар черлеринден чавыс. Айга эң-не бе-дик чер муруну олозоста Лейбниц дагаларында. Оң бедни төс километр чедип турар. Айга эң-не узун да-галар — айның Апеннини, олар 700 километр узун дуттут. Айның Алыы дагалары 250 километр ка-дык болгаш 465 километр шөйлүп чортукан. Айга Кавказ база бар. Ол болза Алыылар биле Апенниниң аразында турар болгаш Казан, Чаш-кынар «далайлары» чарып турар.

Айның чарык тигилеринг узуну он-он километр, калбаа 1—2 кило-метр болгаш ханзы элден каш чүс метр чедип турар. Чырык херелдер чүс-чүс, муз-муз километр чедир шөйлүп чортукан. Оожум деп кра-терден херел 1800 километр, а Коверник деп кратерден херел—600 километр шөйлүгөн. Ол херелдер чо-гун чүлериң дээрин ам дээренинде чугаалаары берге, ол дээрге, вулка-н хулу болуру-даа чалач чок. Айның кырында көчүт эвези чырык түпү турар. Айның чырык Хүнүүден 500 муң катап кошкан.

Сылдыстарың дээринг хевир Ай-да Черден көстүрү-биле бир дөмей Планеталар, бөдүс сылдыстар, сылдыстар Черден кантаар көстүрүт, Айдан база-ла ыңчаар көстүр. Ы-гал чүгүлө чүдөл дие, оларын Айдан хүдүс-даа көрүп болур.

Бистин бөмбүрзөөс Айның бисте көрүнгөн талазында дэл ортузунга чок черлерден көстүр. Айның ар-ты талазына турган Черин көөр дээр болза, Айның бисте көрүнгөн талазына чедир ийи муң километр оркут эрткен көрүп болур.

Черин эдеринчигине (Айга) Со-вет кургунуң сүдө демдөн чед-дирген совет космиктиг ракета Ай-ның кырында дүшкөн, ам ында чы-дар. Айга чедер төлөөдө Черин ты-тышкынындан адырап эрттери-бил-ле холбошкан берге ажалдарын шийтирилээр ужурут турган. Анг-ли эртемден Исак Ньютоннуң чер-делегейни тыткыжылыгының дүрү-мүн айткан ажалдары Черин тыткылазын алып эрте дүрген-ни санал тывар арганы берген. Ай-же ужуларын ол дүрген бир се-кундада 11,2 километрге деллеир.

Иччалажок бо саналдан аңгыда өске айтырыгларын база шийтир-лээр чүгүлө турган. Октаргайың делегинге ракетаның шийчээш-кенин тодардыры, дүрген ужулуш-куну чедип алыр херекселдерин

Эмнелге ажылын экижидер

Чаз-Хал районнуң төвүнде кижил-эмпелгениң ажылы сандаргай бай-дала турар. Ол эмнелге ажылы райо-нуң колхозтарында дузалыгы алыр-биле кээп турарлар дыка хей. Ыччалажок, чамдык эмчилеринг чогуур шағында ажылдаары тура-рында үр мавазы чамдык болган. Азыг кижилер бирде дыка үр үениң иштинде маваз — бейи шийчидип албай чанар ужурга таваржып ту-рары хомудачыг. Ленин аттыг кол-хозтун колхозчузу 60 харлыг эш Ондар район эмнелгенинге келген. 3 хонук манап турган, шийчидип алыр аргалыг болган.

Оон аңгыда эмнелгениң ажылында база бир мындыг таарымча чок чүгү бар: чыдып эмнелдиг турар азыг кижилеринг үнер, кирер эжин шийчи-дер дээш келгенерин бүтүрээр черинг эжин-биле чамгыс. Оң ула-мында эмнелгеде азыг кижилер-

Чаз-Хал район эмнелгениң ажылы чокку үениң иштинде эле тургузары негетинип турар. В. ДОЖУ.

Хой тарып боозадыр ажал хожудаан

Сут-Хал районнуң «Алдан-Маз-хей» колхозу бо чылын 3500 бап хойларын ийи пунктуларга тарып боозадыр деп планнада болза, ам чамгыс Сарыг-Дашта №1 пункт ажылдап турар. Ында ирвин дүктү кошкарларын зеленка, морковь, су-ла дөң ишкан немелде чөмөр-биле чөмгөтүп турар. Мал тарып боозадырына тускай өрөнгөн комсо-молчу М. Макай-оол баштайгы хүн-нерде 213 хойну тарган. Кызылдың көдөз ажил-агый техникумунуң зоо-техника салбырының студентизи О. Базыр-оол оң пунктуга практика-лап, хой тарып боозадыр ажалга эки дузалажып турар.

Мыччала-даа үстүнде айткан планын чамгыс бо пунктуга күөс-

Зоотехникти малчынар танывас

Сут-Хал районнуң «Ишкит» кол-хозунуң зоотехниктиге Т. Хомутова ажилдаандан бээр барык-ла бүдүн чартык чыл ашкан. Бо үениң дүр-гузунда малчынар ортузунга оң боттут ажылы көзүлбөн. Илангыл колхозтуң сут-бараан фермазына зоотехник эртен чыдып ийи ай-ла чүгүлө чамгыс катан чорган. Оон бээр олче барбаан, а фермада бай-дал, амдырал, ажил-херек зоотех-никти негеп турар. Ираккы ода-

ларда чамдык малчынар колхозтун зоотехниктиг мырыңай танывас.

Мал ажылының өзү турар негел-диз зоотехниктиң малчынар-биле хүн бүрүнү боттут харылаанын, тодаргай ажылын негеп турар. Мын-чангаш колхоз баштаар чери бол-гаш районнуң көдөз ажил-агый ин-спекцияны эш Хомутовага шыгымы сагындырыгын кылза чогуур.

С. ТЮЛЮШ.

Парлаттынмаан чагааларның изи-биле

Улут-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң бухгалтери Ковев, хозу бригадари Хуракай оларның ха-рысалга чок, кошкан ажилдап ту-рарының болгаш Хуракайның ар-те-ль кижигүнери Демир-оол, Норбу Сендажи, Дадар-оол олар-биле бө-дүлгөжип алгаш аргалап турарының дутайында көдөз бижикчининг чага-лы редакцияга келген. Бо талазы-биле бистин чоруткан чагаалары-

СЭКП райкомунун секретары эш Градобиенци харылааны болза:

—Колхозтун саң-хөөзү сандарат-каны дөш Ковевти ажилында үн-дүрген. Бригаданы башкарып шы-дааны дөш Хуракайны оон үе-дүргөш партия талазы-биле хемчег хүлзөткөн. Ийити кижигүнеринг хуралыга үстүдө өске ады үгөн эштер бурууун билингенер.

Ай болгаш оон кыры

Кижил төрөлгөтениң хой чылдар-да күөсүп чоран болды боттаткан. Совет космиктиг ракета Айның Каан, Оожум болгаш Бустар «далайлары-ның» районуңа дүшкөн. (Бустар «далайы» Каан «далайы» биле Ай-ның дүл ортузунуң аразында турар). Төрүшүк чүгүлө ракетаны чогадып кылган эртемденерин, конструктор-дарын болгаш ол улут ажалга ки-ришкенерин эвес, ханар миллион-миллион совет кижилерин хаара туткан.

Ай болза октаргайың өске бөм-бүрзөөкчиге болдурга Черге эң-не чок турар болза-да, бо төгүлүт чединиңге эртем болгаш кижил төрөлгөтөн белең эвес нарын оркут эрткен келген. Хой чылдарда чору-дуп келген астрономиктиг шийчи-лөөшкени Айның дутайында хой чүгүлери билш адыр арганы бер-ген. Ай Черин долгандыр шийбегер тырыккы (эллипс) оркутап дески-нип турар. Бистин Черивис биле Ай аразының ортума хемчээли 384.386 километр. Бо хемчээл Ай шийчеп чоруп турда 1/4 хемчээлдин аразына өскерип турар: апогейге (Ай Черден эң-не ирай бергенде) —406.670 километр, перигейге (Ай Черге эң-не чоккулаа бергенде) —356.400 километр. Амгы үениң де-мир орук поездин-биле, Айга бир чыл болгаш, «ТУ-104» самолёт-би-ле 20 хонгаш чедип болур, а ракета каш-ла он-он шактарын иштинде аңаа чедир ушкан.

Айның доора келжидир хемчээли 2.476 километр ийикпе, азы Москва биле Алма-Атаның аразында хем-

чөөлден арай-ла кыска. Ай кыры-ның шөлү черининден 14 катап биче болгаш инитизи-биле 37.965.500 дөрбөлчин километрге деллеир ийикпе, азы Азияның шөлүндө биче-ле эвези. Айга карак-тыг көр аргазы черге турган көө-рүлден күдү. Чер кырының орту шөлүңе кижил беш километр черге чүгүлө эки көрүп болур, а Айга чүгүлө 2,5 километр чедир көрүп болур. Айның ишкит хемчээлдин чер-ининден бежен катан эвези болгаш 2.210.200.000 куб километрге де-нежир.

Айның массазы черининден ба-рык 81 катап эвези болгаш оң ортума кдыгы Черинг дыгыжы-ның 0,6-зы болур.

Радиузу болгаш массазы биче бол-ганында Айның бодунче чүгүлө тырттары Черининден алды катан эвези. Черге 60 килограмм дензигип кижил Айга чүгүлө 10 килограммны басып болур.

Ай 27 хонук 7 шак 43 минута 11,47 секундун дүтүзүндө Черин бир долганар. Ол үениң иштинде Ай 2.214.000 километр оркут эр-тер. Иччангаш Айның ортума дүр-гөн секундда бир километр ажал турар болгаш шакта 3.680 километр хемчээлди эртер.

Ай Черге чамгыс талазы-биле көс-түп турар, ыңчангаш Ай кырының чүгүлө бетин чартымы көрүп турар бис. Мыччалажок Айның либерация-зында (чайганышкынының) ачы-лаанда оң дензисарың 0,59 хуу-зу черден көрүп болур.

Айның бисте көстүр талазында

РЕДАКЦИЈАНЫН АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин кудумчуу, бажың №3. ТЕЛЕФОНАРЫ: редакторнун 24-63, редакторнун ораакчының 35-24, партияжи амырал кидизинин 23-54, харысалгалыг секретарының 37-13, кыдө ахы-агый кидизинин 22-64, иштики информация кидизинин 21-47, пропаганда, үетпур болгаш транспорт кидизинин 23-35, чагаа, культура болгаш амырал кидизинин 21-27, бухгалтерияның 25-38, корректорларының 20-60.

Чыгыт №2665. Бузатура эргелениң типографиясы.

ТС—01087.

ТЫВА ОБЛАСТЫН ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

сентябрь 27-де

ЭСТРАДА КОНЦЕРТИ БОЛУР

Алаа Москва эстрадының артистери болгаш Тываның хөг-жүм-шии театрының артистери кирип.

Программада: ырлар, шөдүлүлөр, танцылар болгаш цирк номер-лери.

Эгелзери кезээкниң 8 шакта.

Касса хүндүскүнүң 12 шактан эгелеп ажалдаар.

ОБЛАСТЫН КИНОЭКРАННАРЫНДА

Кызыл хоорайны Серсерт кудум-адрын билдинмес Дмитрий Федоро-вчуңда дутаары 18 сажының 2-ги вич Кузнецовтан чардыр дутайында квартиразыла чурттан турар хамаа-херек көдүрүп турар. Ук херекти об-ты Елизавета Антонова Тимофеева ласты судунга көөр

деп кинону көрүңер.